

studije

Ivan Fuček

MODERNE TEŠKOĆE U SLAVLJENJU GOSPODNJEG DANA KROZA SVJETLO NOVOGA CRKVENOG ZAKONIKA

Pokušajmo dati uvid u novo poimanje crkvenog zakonodavstva (CIC, cc. 1246—1248) kako bismo se oteli dojmu da je vjernička savjest tlačena zakonodavstvom. Posve u smislu Koncila: na *prvom* je mjestu slavljenje Pashe Gospodnje, a na *drugom* nedjeljni počinak — formuliran razborito s nakanom osobne primjene.

Polazimo od lepeze sadašnjih subjektivnih, stvarnih i psiholoških isprika od nedjeljnog slavljenja Euharistije. Spuštamo se, zatim, po mogućnosti, do *korijenja* tih razloga. Dok je najprimitivniji čovjek u prapočetima kulture s pomoću simbolizma stvari dolazio do Apsolutnog, moderni je čovjek *smisao* za simbolizam koji vodi u transcendentno odbacio »dvjema herezama« — idealizmom i marksizmom, i tako je sebi presjekao mogućnosti da se nađe s Bogom »licem u lice«.

Želimo li bilo kakvu obnovu, potrebno je prije svega poći natrag na kršćanske *izvore*, sve do »postanka **sabata**«, pa do »očišćenja **sabata**« od rabinskog formalističkog kazuizma (što je izveo Krist Gospodin), te do »postanka« i »povijesti« nedjelje kao dana Gospodnjeg. U tom dijelu ne želimo ponavljati poznato nego se usredotočujemo na *teološki* duh novog zakonodavstva koje poštuje zrelu savjest vjernika: analiziramo tekst Kodeksa, uspoređujemo ga s njegovim teološkim temeljima Drugog vaticanskog sabora, napose sa SC 106, obrazlažemo ga u smislu konkretne primjene na moralni i vjerski život, da bismo završili *trima* katehetskim

pitanjima: Kako postupiti sučelice općoj »blokadi« suvremenog čovjeka za slavljenje dana Gospodnjeg?; Računamo li sa stanovitim subjektivnim »credo« mnogih vjernika koji na svoj način žele i dalje ostati u Crkvi?; Što misliti i kako postupiti s mladima koji, doduše, dolaze na vjeronauk, ali ne sudjeluju u slavljenju dana Gospodnjeg, dapače, ne pokazuju ni smisla za to?

Počnimo s »kazuistikom«

S raznim »slučajevima« trebali bismo završiti a ne početi ovo predavanje.¹ Katehetski moment »živosti« i »praktičnosti« savjetuje da odmah pokažemo malu mozaičnu sliku razloga *isprike* i stvarnih *teškoća* da mnogima *Dies Domini* — »dan Gospodnji« pomalo ispada iz horizonta shvaćanja i prakse.

1. *Razlozi isprika* su mnogostruki. Jedni kažu: to mi je jedini dan odmora nakon tjednog rada, moje je kako ću taj dan oblikovati; spavanjem, sportom, sastankom s rođacima i prijateljima, slušanjem ploča, svojim hobbjem, i u to mi se sada nameće Crkva sa svojim »propisima«! Drugi nedjeljom žele nešto učiniti oko kuće, stana, vikendice, vrta, pa se laćaju i gradnje, popravaka, različitih poslova koji ne dopuštaju odmora duhu, dok stvarno zamaraju tijelo, pa je ponedjeljak najteži radni dan, nakon nedjeljnog »umora«. Ima ih koje je zahvatio indiferentizam i praktički ateizam; ti ne vide »zašto« na misu, što se tamo dobiva s uvijek istom »dosadnom liturgijom« bez kreativnosti, gledati svećenika kao nekog »klauna« oko oltara i ispovjedaonice, slušati i opet dosadnu propovijed udaljenu od života, bijedno pjevanje ako se uspoređi s ovim što se čuje s radija i preko TV, ili na nekom koncertu; jednostavno tamo sam »statičar«, »brojka«, »neosoban«. Naravno, pridolazi nesmisao za sabranje, molitvu, za neku potrebu unutrašnje obnove, dubljeg smirenja. Župno zajedništvo još se rijetko doživljava, takvi će se ljudi onda lako ispričati da ondje nema »prijateljstva«, »topline«, da je svećenik »službenik« koji nema kontakta s narodom što dolazi, ne zanima se, hladan je: sve u svemu, neka klima u kojoj se smrzavaš, a neformiranost zajednice je notorna: kao da se Koncil nije dogodio, bez angažiranosti, osobne prisutnosti i zauzimanja, sudjeluju djeca i starci, mladeži i srednje dobi nema. Jednima će turizam biti glavna isprika, osobito u ljetnim mjesecima kad se kaže »sada su ferije« pa se stvara sve jači mentalitet da se za ferija ne ide u crkvu; na neki se način »provode ferije« i od »duhovnog života« i vjernih dužnosti. Sve u svemu, odviše se olako i neutemeljeno napušta nedjeljna misa, molitva, sabranost, povezanost s Bogom, a sve više prodire građanski i posve sekularistički vidik svetkovanja i oblikovanja nedjelje i

¹ Predavanje je održano na Dvanaestoj zimskoj katehetskoj školi u Zagrebu, 12. siječnja 1984., pod naslovom *Moderne teškoće u slavljenju Gospodnjeg dana*.

drugih blagdana, posve jednako kao i državnih praznika ili godišnjeg odmora.

2. *Stvarnih teškoća* također ima. Djeca su nepoučena, ponesena primjerom roditelja koji ne svetkuju nedjelju, primjerom susjeda, ideologijom škole, općim ozračjem »dijaspore« u kojoj mi kršćani sada živimo. Vrlo je teško, potvrdit će svi kateheti, djeci ucijepiti drugi duh shvaćanja. Ali potrebno je u njima na svaki način stvarati nov vjersko-teološki (ne juridički) mentalitet, buditi potrebu da se jedan dan u tjednu posveti duhovnom životu i rastu u Bugu, ozračju mira i molitve. Mladi, nakon puberteta, kad se u njima budi osjećajni i intelektualni svijet i zbog bunta prema Crkvi koji se počinje javljati zato što im ona »zabranjuje« stanovita ponašanja i stavlja »ograde« rasponima njihove mladosti, u najvećoj su opasnosti da do osamnaeste napuste sve: i molitvu, i misu, i sakramente, nerijetko i vjeru i Boga. Poneki se roditelj postavi prema djetetu poput onoga koji je, pošto mu je sin izjavio da više ne ide na misu, rekao ovo: »Dobro, sinko, kad se posve osamostališ od mene, slobodan si učiniti što budeš mislio da je najbolje, ali sada dok o meni ovisiš, vladat ćeš se kao i drugi članovi naše obitelji.« Sin je, dakako, nerado poslušao oca, ali je i nakon osamostaljenja nastavio svetkovati nedjelje i blagdane, ne više zato što to traži tata, nego iz vlastitog uvjerenja dozrele vjerničke savjesti. Tko zna, nije li onaj očev postupak bio odsudan, iako za mlade malo popularan.

Znamo, dalje, da je tradicionalna moralka poznavala mnoge razloge da netko ne pođe na misu nedjeljom i blagdanom. Autori su naveliko tumačili »vlastitu i tuđu nužnost« koja to zahtijeva za zemljoradnike, krojače, siromahe, kućnu poslugu, majke očeve radnike pazitelje; dapače, zbog mogućnosti da se ne upadne u grijeh, savjetovao se rad, izlet, umaranje. Autori su isto tako govorili o »zakonitom običaju koji ispričava« pa su se nabrajali brijači, kočijaši — danas vozači autobusa i taksisti — lovci i ribiči, prodavači na sitno i oni pod »Štandovima« za vrijeme prošćenja, prodavači novina, cvijeća, plodova itd. Treću vrstu stvarnih isprika rješavala je »dispENZA« za pojedince, obitelji, čitavu župu, putnike, mornare. Ispovjednik, premda nije bio vlastan dispenzirati, mogao je iz opravdanih razloga »deklarirati« da u tim i tim okolnostima propis o svetkovanju nedjelje ne obvezuje pokornika. U novom crkvenom zakonodavstvu »dispENZA« ostaje u mogućnosti (CIC, c. 1245), ali on ide i pozitivnim teološkim putem, inzistirajući na svetkovanju kako god je moguće: »Ako zbog nedostatka svećenika ili zbog drugog teškog razloga nije moguće sudjelovati u svetkovanju Euharistije, vrlo se preporučuje da vjernici sudjeluju bar u službi Riječi (...) ili da posvete određeno vrijeme osobnoj molitvi, ili u obitelji, ili ako je prikladno, u obiteljskim skupovima« (CIC, c. 1248 § 2).

3. *Subjektivni razlozi* danas tvore specifično područje između »razloga isprika« i »stvarnih razloga«. Spomenimo samo dvije vrste. U čitavoj

Crkvi, napose u krajevima »zapadne kulture«, kako za sakrament pokore, tako i za slavljenje nedjelje, za ljude srednjih godina (muževе i žene) stvoreno je pravilo: odlaženje u crkvu, misa, sakramenti, molitva, vjera u praksi nemaju mjesta u stvarnom životu: u pozadini su često *psihološki* razlozi »nemogućnosti« zbog bračnih grijehа (nevjere, načelnog sprečavanja začeca, pobačaja, razvoda, sklapanja drugog, samo civilnog braka, zajedničkog života s drugim »po dogovoru« i si.). U našim prilikama znatnu ulogu u društvenom životu ima i strah da ne bude prokazan kao »religiozan«.

Time, dakako, nismo »iscrpili« popis teškoća, što i nije svrha. Važno je upozoriti i naznačiti »pravce« ili »područja« kojima se teškoće kreću.

Nastavimo s gubitkom »smisla« za simbolizam

Nije svrha ovog predavanja »nabrojiti« tisuću teškoća protiv slavljenja dana Gospodnjega, nego se radije spustiti do *korijena* tih teškoća i postaviti pitanje: što se u dubini dogodilo s tim današnjim čovjekom i kršćaninom da gubi ili je posve već izgubio smisao za Božje »svetkovanje«. Ne možemo stvar u prvom redu gledati samo disciplinarno (»zašto ne ide na misu i zašto radi nedjeljom i blagdanom, a crkveni je propis drukčiji«): to bi bilo površinsko gledanje, jer, napokon, i ti propisi imaju negdje svoje dubinsko *teološko* korijenje. Pokušajmo nešto od toga natuknuti!

1. *Čovjek je religiozno biće*, tj. otvoreno prema nadsvijetu, transcendentnom i Apsolutnom po svojoj najdubljoj i najplemenitijoj česti. Tu dimenziju možemo pratiti od prapočetka njegove kulture. Vrlo je rano čovjek u odlučnim trenucima svojega života, ne još duhovnim nego biološkim, kao ženidbi, rađanju djeteta, smrti, svečanoj gozbi, prenošenju života počeo nazrijevati da su ti trenuci »transparentni«, da su kao »vrata« i »prozori« kroz koje neko tajanstveno svjetlo rasvjetljuje čitav čovjekov život. Tako su biološke dimenzije čovjeka, stvari svijeta, poprimile novu dubinu. Uzmimo primjer s hranom koja u gozbi postaje nešto *drugo* negoli životinjsko uzimanje hrane. Gozba zajedno s drugima čovjeka dovodi do shvaćanja »zajedništva«, do doživljavanja bogatstva zemlje s njezinim mogućnostima, ljepote o korisnosti plodova. Gozba pomalo postaje duboko tumačenje čovjeka i njegove egzistencije, jer čovjek sve počinje doživljavati kao *dar*: plodnost zemlje, sunce, kišu, vjetar, sjemenje — sve što uvjetuje bogat stol. Sve je nezasluzeno, darovano. Još više, gozba postaje tumačenje čovjekove egzistencije ukoliko je ukorijenjena u zajedništvo sa svijetom i s drugima. On shvaća da može pravo živjeti samo »u pluralu«. A u tom dvostrukom biti »sa« — »sa svijetom« i »s drugima«, skriva se *Treći*, bitniji, čiji se Duh osjeća i doživljava *nazočan* u svemu tome. Stvari nisu više samo »stvari«, odnosi nisu više samo »odnosi«: sve postaje »prozirno«, gozba postaje prozirna, ženidba, rođenje djeteta, smrt

drage osobe, prenošenje života. Ta »prozirnost« stvari čovjeku postavlja odlučno pitanje: čovječe, tko si ti? Jer stvari svojom prozirnošću prema transcendentnom jesu *simboli*, znakovi onog Tajanstvenog koji kroz to utemeljuje njegovu egzistenciju. Sve je transparentno, svemir je transparentan, sve su samo znakovi božanskog, vječnog koje čovjeka voli, dariva mu se, uzdržava ga, utemeljuje ga. I čovjek posve prirodno *susreće* Boga u svojem svijetu, susreće odgovornost prema Njemu, susreće svoju nevjeru kao zlo. Sv. Bonaventura reče: jest, dva su sakramenta stara kao čovjek: ženidba i pokora. Ženidba, naravno. Pokora, jer čovjek doživljava svoju slabost i nevjeru prema Onome koji mu se dariva.

2. *Čovjek je odbacio simbolizam* prema transcendentnom. Preskočimo svu povijest, sve epohe i stanimo tu gdje jesmo, u godini 1984. Unatoč Kristovu dolasku, pashalnoj drami, povijesti Crkve, »teodramatici« svestosti i ljubavi na svijetu, kako bi se izrazio Hans Urs von Balthasar, pitamo se: zašto je današnji čovjek izgubio smisao za te najdublje dimenzije stvarnosti, za simbolizam tako rječit primitivnom čovjeku, čovjeku visoke kulture Egipta — prepune religiozne simbolike, čovjeku indijske dubine nadsvijeta — o čemu nam svjedoči Tagor? Odgovor je, možda, pojednostavljen. J. Ratzinger bi ga formulirao ovako: čovjek je prihvatio *dvije* »antropološke hereze« koje ga upropastiše.

Prvu »herezu idealizma« ponudio je Fichte tezom: čovjek je *autonoman duh* koji sebe stvara vlastitim odlukama. Time je Fichte izrazio potpunu netolerantnost prema svemu duhovnome. Dogodio se obrat: čovjek je postao bog. Zato Nietzsche i sva ta svita. Naravno, čovjek svoj stvaralac i sebi dostatan, odbacio je svaki simbolizam duhovnoga. Smiješno je u tom kontekstu još govoriti o misi, sakramentima, molitvi, povezanosti s Bogom.

Drugu »herezu marksizma« poznajemo iz iskustva. Ona se ne sastoji, rekao je Heidegger, u tome da protumači s Marxom kako je sve na svijetu samo »materija« nego u tome što svu materiju (nijećući svaku mogućnost simbolizma) svodi na puki »materijal ljudskoga rada«. Čovjek je samo radnik — »homo faber«, kome stvari imaju samo funkcionalni zadatak.²

3. *Čovjek, dakle, nije više sposoban za simbolizam* koji vodi prema transcendentnom. Nezavisnom i materijaliziranom čovjeku stvari su samo stvari, hrpa materijala za izgradnju«. Tako je moderni čovjek, »izumitelj« i »majstor« prirode, postao zatvorenik svog jednodimenzionalnog svijeta. U tom svijetu milijuni više ne mogu naći zaposlenje, a gradnja i napredak postadoše aveti koje opasno ugrožavaju. On pomalo uvida da je nestvarna i utopistička njegova nada da će »usrećiti buduće naraštaje«,

² Slijedim misli J. RATZINGERA, izražene u knjižici // *fondamento sacramentale della esistenza cristiana* (Meditazioni teologiche), Queriniana Brescia, 1971. (tit. orig. *Die sakramentale Begründung christlicher Existenz*, Kyrios Vri., Freising 1969).

pa će njima biti »bolje«. Natrag ne može. Religiozno, Bog, Krist, Crkva — sve je sveo na kategorijalno i materijalno fenomenološko opažanje koje mu ništa ne govori. Ne zna više pronaći »vrata« i »prozore« prema »gore«, ne vidi stvari »prozirne«, i zato ostaje u zatvoru svojega svijeta, koji sada prijeti kao nikad u povijesti. Autonomizam i materijalizam ubiše u njemu svaki smisao za božansko »slavljenje«, za sakramentalnu dimenziju liturgije; ubiše ga kao »duhovno biće«. Kako u tom kontekstu govoriti o danu Gospodnjem? Imati pred očima još samo »ostatak Izraela« i njemu reći riječ? Unatoč svemu, nama je jasno: treba naviještati uza slom svih proročkih nada. Ilija je mislio da je ostao »sam« (1 Kr 19, 14), ali mu Jahve odgovara: »Idi (...) ostavit ću u Izraelu sedam tisuća, sve koljena koja se nisu savila pred Baalom, i sva usta koja ga nisu cjelivala« (1 Kr 19, 15–18). I Ilija poslušan Duhu dalje naviješta!

Promotrimo »rođenje« dana Gospodnjeg

U dosad rečenom to smo »rođenje« u bitnom već doživjeli: ono nije ljudsko djelo, ne rađa se iz »izvanjskih« religioznih propisa. Pojavljuje se iz *samog* čovjeka, iz njegovih najdubljih dubina kao »egzistencijalna riječ«, iskonska potreba da se čovjek »sastane« sa Stvoriteljem, da mu se »otvori« i »preda«. Time dolazi do *subjektivnog* izvršavanja onoga što čovjek *objektivno* oduvijek jest: slava Božja! Čovjek je od prapočetaka povijesti stjecao točno iskustvo da svjesnim čašćenjem Boga ostvaruje sama sebe; što mu je srce otvorenije u toj odanosti svome Pratemelju, to se temeljitije događa vlastito samoostvarenje.

A budući da krštenjem objektivno (ontološki) čovjek postaje u Kristu vrhunsko slavljenje Boga, ono ga osposobljuje i istodobno iznutra obvezuje prije svakog izvanjskog zakona da i subjektivno »na način samog Krista Gospodina« časti Boga. Iz tih pradubina čovjeka kao »slike Božje u Kristu«, dakle, iz najdubljih korijena njegove ljudske i kršćanske egzistencije pomalo se javlja i »formulacija vanjske riječi«, koja će čovjeka upozoriti na to čašćenje, da u »buci zemaljskih briga« ne bi zaboravio na najdublji zov svojega bića.³

1. O *postanku subote*, starozavjetnog »sabata« kao dan Gospodnjeg, u našoj je religioznoj literaturi poznat izvrstan prilog prof. A. Rebića u

³ Smatram da je vrlo važno današnjeg čovjeka, pa i kršćanina, upozoriti da svetkovanje nedjelje i blagdana nije tek neki propis koji je došao »izvana«, koji je »naređen« i utvrđen »strogom disciplinom« židovske, odnosno kršćanske religije, nego da je štovanje Boga najdublji zahtjev samog čovjeka kao takvog, dok su mu vanjski oblici čašćenja, koji su povijesno došli kao »zapovijedi« samo *formulirana pomagala* da čovjeka poput nekih miljokaza upozore kojim smjerom treba da ide. Usp. E. DUBLANCHY, »Dimanche«, u *DTHC*, vol. IV, 1 (Pariš 1939), 1308–1348; P. AUVRAY — X. LEON-DUFOUR, »Dan Gospodnji«, u *RBT*, izd. KS, Zagreb 1969, 173–181; I. FUČEK, »Kršćansko štovanje Boga«, u *ID.*, *Čovjekovi odnosi. Bilješke predavanja iz specijalne moralne teologije* (ciklostil), FTI, Zagreb 1976, 19–22.

Zborniku radova teološko-pastoralnog tjedna za svećenike (1970.).⁴ C. Spicq i P. Grelot zbijeno nam daju bogato leksikalno obrazloženje u *Rječniku biblijske teologije*.⁶ »Bog je sa svojom zapovijeđu zaista za čovje⁷ ka a ne za sebe«, kaže K. Rahner.⁸ Ili još bolje: formulirao je čovjeku ono što čovjek u sebi egzistencijalno oduvijek nosi. Naravno, preko te formulacije neće se »ostvariti« Bog nego čovjek *kao* čovjek. Ona je, dakle, dana za čovjeka. A tim najdubljim i opet egzistencijalnim ostvarenjem čovjeka jasno je da se i najdublje slavi Bog. To će Krist Gospodin formalističkim farizejima posve jasno naglasiti: ovdje se ne radi o »slovu« nego o »duhu«, jer »subota je radi čovjeka, a ne čovjek radi subote« (Mk 2, 27). Ona je u prvom redu »dan odmora«, »mira«, »počinka«, »slavljenja Boga time da se ništa ne radi«. Ali kako čovjek, duhovno-tjelesno biće, i *vanjskim* načinom očituje *sebe*, ono što u *nutrini* nosi, to se vrlo brzo onome »ništa ne raditi« — a to u svojem najiskonskijem značenju zapravo izražava *unutrašnji* kult — pridružilo i očitovanje toga kulta *prema van* liturgijskom proslavom. Zato i kaže u tom smislu Biblija da je subotnji počinak »Jahvi posvećen« (Izl 20, 10—11; 31, 15), kao »vječni savez« i »znak zauvijek između Jahve i Izraela« (Izl 31, 16—17). »Šest dana neka se posao obavlja, a sedmi je dan subota — dan potpunog odmora, dan svetoga zbora« (Izl 23, 3). Poslije se »sabat« ističe uvijek kao dan *počinka*, ali i dan *radosti* i *bogoštovnog sastanka* (Hoš 2, 13; 2 Kr4, 23; Iz 1, 13). Sve je radi isključivog dobra *samog* čovjeka: da jedan dan u tjednu posveti sebi, svojoj nutrini, svom srcu, svom najdubljem Ja, gdje mu se u tišini, u izvanjskom »neradu« i »počinku« u oslobođenju od izvanjskih zaposlenja, omogućuje *sastanak* sa »TI«, s Onim koji ga *utemeljuje* kao transcendentno i vrhunaravno biće, koji mu se dariva u vlastitom božanskom životu. To je *svrha* i *smisao* subomjeg počinka. U toj duhovnoj obnoviteljskoj atmosferi »sabata« čovjek doživljava i treba da doživljava *radost* djeteta Božjeg koje se veseli što mu je sve darovano, što mu se sam Bog neprestano dariva. *Bogoštovni sastanak* prirodno je *očitovanje* prema van, prirodni izraz tog unutrašnjeg počinka i te duboke unutrašnje Božje radosti, dapače izraz u komunitarnim i socijalnim dimenzijama — slavljenje Boga u *zajednici*. Tako se formirala *zajednička liturgija* kao *zahvala* za darove koje pojedinac i zajednica neprestano primaju od Boga. Dakako, *grieh* je nespojiv, s tim dubokim smislom »sabata«; zato Jahve negoduje preko proroka Izaije: »Prestanite mi nosit ništavne prinose, kad mi omrznu.

⁴A. REBIĆ, »Dan Gospodnji u Novom zavjetu i u novozavjetno vrijeme«, u *BS* 40 (1970.), 5—13: tri točke obradio je autor, tj. »Starozavjetni 'sabat' kao Dan Gospodnji« (5—7); »Sabat u Novom zavjetu« (7); »Novozavjetni Dan Gospodnji — Nedjelja« (8—13).

⁵ Vidi: »Subota«, u *RBT*, 1287—1289.

* K. RAHNER, »La domenica, giorno del Signore«, u *Nuovi saggi*, n. 69, ed. Pauline, Roma 1968, 258 (orig. tit. »Sonntag, der Tag des Herrn« u *Schriften zur Theologie*, VII, Benziger, Einsiedeln 1966, 199—203).

Mlađaka, subote i zazive — ne podnosim zborovanje i opačine (.. .) > P^{te} ~ stanite zlo činiti« (Iz 1, 13–16).⁷

2. *Krist Gospodin* na svaki način riječju i tolikim ozdravljenjima u subotu jasno zabacuje *izvanjski* formalistički rigorizam farizeja i nastoji svratiti pažnju na *teološki* duboki smisao subotnjeg počinka. Protiv sitničave i neplodne rabinske kazuistike nastupa u njihovim očima kao »rušitelj subote«, »kontestator«. Tri momenta jasno ističe: — *ljubav* je pred propisom: u subotu je dopušteno činiti *dobro*. Na farizejski upit: »Je li dopušteno subotom liječiti? Tu je čovjek s usahlom rukom. Isus im postavlja protupitanje: »Tko je taj među vama koji jedinu ovcu koju ima ne bi subotom prihvatio i izvadio, kad bi mu pala u jamu? A koliko je čovjek vredniji od ovce! Tako, slobodno je subotom činiti dobro. Tada reče čovjeku: 'Ispruži ruku!' On je ispruži, i — ruka mu zdrava kao i druga. A farizeji iziđoše i održaše vijećanje protiv njega, kako da ga pogube« (Mt, 12, 9–14). Drugi moment koji opetovano naglašava jest: subota je *radi čovjeka*, a ne obratno. (Mk 2, 77). Treći moment, osobito u vezi s trganjem klasja, na protest farizeja, pošto se pohvalno izrazio o Davidu, koji analogni slučaj rješava ispravnom savješću kad se ono našao u potrebi s pratiocima za velikog svećenika Abjatara i ušao u Dom Božji te ondje pojeo prinesene kruhove »kojih ne smije jesti nitko osim svećenika«, zaključiti: »Tako, Sin čovječji *gospodar* je subote« (Mk 2, 28; Lk 6, 1-5).⁸

Ovakav je postupak farizeje strašno zbunjivao u njihovom mentalitetu izvanjskih propisa, pa zato sinoptici upozoravaju: »Farizeji iziđoše i dadnu se odmah s herodovcima na vijećanje protiv njega, kako da ga pogube« (Mk 3, 1–6; Mt 12, 9–14). A Ivan, nakon izvještaja ozdravljanju slijepca u subotu, dodaje: »Nato farizeji rekoše: 'Ovaj čovjek ne dolazi od Boga: ne svetkuje subote.' 'Kako jedan čovjek može činiti ovakve znakove?' odvratit će drugi. Tako nastaje podijeljenost među njima« (Iv 9, 16). Svojim postupcima Krist Gospodin, neumorno tumačeći duboki *teološki* smisao slavljenja subote, želi Crkvu osloboditi od napasti zamjene duha slovom, što je, uostalom, uvijek jeftino: zadovoljiti neki izvanjski propis negoli ponirati u srž. Ali onda se dogodi da već slijedeća generacija ne razumije motivacije propisa.

3. *Postanak i povijest nedjelje* možemo pretpostaviti kao dobro poznato. *Zašto* je prva Crkva uzela »prvi dan u tjednu« sa slavljenjem Euharistije uskrslóg Krista, a hrabro napustila »*sabat*«, obilno je dokazano u

⁷ Usp. N. LOHFINK, »Ricordati del giorno di Sabato per santificarlo«, u AA.VV. / *dieci Comandamenti*, Cittadella Ed., Assisi, 1978, 41–54 (orig. tit. knjige *Die 10 Gebote*, Echter Verl., Wurzburg); E. TESTA, »La morale della 'Dieci Parole'«, u ID., *La morale dell' Antico Testamento*, Morcelliana, Brescia, 1981, 77–118; E. DUBLANCHY, »Décalogue«, u *DTHC*, voi. IV, 1, 164–176.

⁸ Usp. P. AUVRAY—X. LÉON-DUFOUR, »Dan gospodnji«, u *RBT*, 173–181.

spomenutom članku A. Rebića.⁹ Nadalje, *dva* osnovna vidika nedjelje — *euharistijsko* slavljenje Boga i slavljenje Boga *neradom* — kroz čitavu povijest Crkve, od prvih početaka do danas, u nas su odlično obradili kolege prof. A. Benvin, pitanje *slavljenja Euharistije*, i A. Tamarut, pitanje *počinka od rada*, na spomenutom teološkom-pastoralnom tjednu za svećenike (1970.). Ti su radovi dostupni i nije potrebno ništa od rečenog ponavljati.¹⁰ Vidim iz programa ove »Škole« da se euharistijsko slavljenje obrađuje kod najrazličitijim vidicima. A *obvezu* kao obvezu blagdansko *bogoslužja* u smislu »zapovijedi božansko-naravnog i pozitivnog prava«, tj. aktivnog sudjelovanja u misi, pa počinak koji je najidealniji kad se provodi kao »počivanje na grudima Kristovim u svijesti čistoće srca«, istom prilikom obradio je teolog-moralist J. Kuničić.¹¹ Sve su to radovi koje ne smijemo zaboraviti nego ih studirati da obogaćenjem pogleda bolje pogodimo osobnu i katehetsku primjenu.

Svakako, *studij* koji zaista oduševljava jest poniranje u crkvene Oce, zapadne i istočne, i otkrivanje tamo načina »kako da kršćanin živi prema nedjelji«. U takvom studiju susrećemo se sa čvrstim uvjerenjem prvih stoljeća Crkve da je »pashalni vidik nedjelje« od prvotne važnosti za kršćanski moral i život uopće.¹² Zanimljivo je pratiti cenobite i prvo monaštvo sve do benediktinaca kako su slavili nedjelju. Zanimljivo je slijediti i prve početke zakonodavstva u tom predmetu, od pokrajinskih koncila prvih stoljeća, preko visokog srednjeg vijeka, sve ovamo do Crkvenog zakonika (1917./1918.), s naglascima raznih papa, s kazuistikom, napose s *teološkim temeljima* crkvenog uzakonjenja, s epohama u kojima se ponovno upadalo u *formalizam*, pa nastojalo opet dizati do *smisla* i *značenja*, čak do »sedmične pashe« — veličanstvenog zaokreta i produbljenja Drugog vatikanskog sabora.¹³

⁹ A. REBIĆ, nav. čl. (usp. bilj. 4), 7—13: osim »podrijetla nedjelje i njezina imena« (8—11), neka se prostudira »Značenje nedjelje kao dana Gospodnjega« s »posadanjenjem vazmenog otajstva« i sa »stvarnom nazočnosti Kristovom u naloj sredini« (11-13).

¹⁰ A. BENVIN, »Nedjelja kao dan Euharistije kroz povijest do danas«, u *BS* 40 (1970), 14—27; A. TAMARUT, »Dan Gospodnji i počinak od rada kroz povijest do danas«, ondje, 28—36; usp. B. HÄRING, *Kristov Zakon*, 2, KS, Zagreb 1980, 340—379.

¹¹ A. KUNIČIĆ, »Blagdanska obveza bogoslužja«, ondje, 60—68.

¹² Usp. odlično djelo W. RORDORF, *Sabbat und Sonntag i der Alten Kirche*, Theol. Vrl. Zürich, u seriji »Traditio christiana — Texte und Kommentare zur patristischen Theologie«, Bd. II, Zürich, 1972, sa serijom orig. tekstova na grč. i lat. s njem. prijevodom, u dva dijela: A. »Der Sabbat« (od Novog zavjeta, Ebionita, Barnabine poslanice, do Justina, Hipólita, Tertulijana, koncila iz Elvire i sve do Augustina); B. »Der Sonntag« (i opet od Novog zavjeta, Ignacija iz Antiohije, Klementa Aleksandrijskog, Origena, Ciprijana, tamo do Grgura in NazijanZa, Bazilija Velikog, Ivana Kri-zostoma, raznih koncila — Arles, Orleans, Braga, do Grgura Velikog).

¹³ Usp. A. KNAUBER, »Das 'Kirchengebot' der sonntäglichen Eucharistiefeyer Sprachgebrauch und Gehalt«, u U. MOSEIK — H. ZAPP, (Hg.), *Im et salts animarum. Festschrift für Bernhard Panzram*, Vrl. Rombach, Freiburg, 1972, 239—268.

Završimo s »teološkim temeljima« novog zakonodavstva

To je, možda, ne još sasvim poznata točka. Znamo da je novi *Crkveni zakonik* stupio na snagu s prvom nedjeljom Adventa (27. studenog 1983.). Pogledajmo:

1. *Slovo sadašnjeg propisa*. U četvrtoj knjizi »o posvetiteljskoj zadaći Crkve«, trećem dijelu, pod naslovom »o svetim vremenima«, prvo poglavlje, koje ima samo tri kanona, raspravlja o našem predmetu. Tekst glasi:

»*Kan. 1246* — § 1. Nedjelja (*Dies dominica*) u kojoj se, prema apostolskoj predaji, svetkuje vazmeno otajstvo, ima se u čitavoj Crkvi održavati kao prvotan zapovijedani blagdan (*ut primordialis dies festus de praecepto*). Jednako tako treba održavati dan Rođenja Gospodina Našega Isusa Krista, Bogojavljanja, Uzašašća i presvetog Tijela i Krvi Kristove, svete Bogorodice Marije, njezina Bezgrešnog Začeca i Uznesenja, sv. Josipa, svetih Apostola Petra i Pavla, i napokon Svih Svetih.

§ 2. Ipak može Biskupska konferencija, pošto je prije toga dobila odobrenje od Svete Stolice, neke od zapovijedanih blagdana dokinuti ili prenijeti na nedjelju.

Kan. 1247 — Nedjeljom i drugim zapovjednim blagdanima vjernici su dužni sudjelovati na misi (*obligatione tenentur Missam participandi*); osim toga, neka se uzdrže od onih poslova i službi koji bi priječili dužno štovanje Boga, radost vlastitu danu Gospodnjem ili dužni odmor duha i tijela.

Kan. 1248 — § 1. Propisu sudjelovanja kod mise zadovoljava tko prisustvuje misi gdje god se služi po katoličkom obredu, ili na sam blagdan, ili navečer prijašnjeg dana.

§ 2 — Ako zbog nedostatka svećenika ili zbog drugog teškog razloga (*aliave gravi de causa*) nije moguće sudjelovati u svetkovanju Euharistije, veoma se preporučuje da vjernici sudjeluju bar u službi Riječi, ako takva postoji u župnoj crkvi ili na drugom svetom mjestu, koja se svetkuje prema propisu dijecezanskog biskupa, ili da posvete određeno vrijeme osobnoj molitvi, ili u obitelji, ili ukoliko je prikladno, u obiteljskim skupovima.¹⁴

2. Za nas će biti od značenja ako malo istaknemo *duh teksta*.

a) Govor je o »nedjelji« (*Dies dominica*) ili o »danu Gospodnjem« (*dies Domini*), a ne o »nedjeljama« (*dies dominici*) kako je u pluralu govorio stari Kodeks.¹⁵ Jednako govori Drugi vatikanski sabor u Konsti-

¹⁴ *Codex iuris canonici*, auctoritate IOANNIS PAULI PP. II promulgatus, ed. libr. Vaticana, 1983, 214–215.

¹⁵ *Codex iuris canonici*, PII X Pontificis Maximi iussu digestus, BENEDICTI PAPAE XV auctoritate promulgatus, typ. polyglot. Vaticanis, 1949, c. 1247 §1, 1006 §1, 3.

tuciji o svetoj liturgiji: »Crkva svetkuje vazmeno otajstvo svakog osmog dana, koji se s pravom naziva danom Gospodnjim ili nedjeljom« (SC 106).

b) Nedjeljna misa potječe od apostolskih vremena — »prema apostolskoj predaji«, točno kao i Koncil koji kaže: »To biva prema apostolskoj predaji koja potječe od samog dana uskrsnuća Kristova« (SC 106). Za Izraelce je »sabat« bio spomendan stvaranja svijeta, za kršćane je nedjelja spomendan *novog* stvaranja po uskrsnuću Kristovu. Ona je dan uskrsnuća »svetkovanja vazmenog otajstva«: »pascha« — za Krista prijelaz iz smrti u život, za nas iz smrti grijeha u život milosti.

c) Nedjelja je odsada »prvotan zapovijedani blagdan«, upravo jer se u njoj »svetkuje vazmeno otajstvo« koje je sastavni osnovni teološki element toga dana. Sve je ostalo *drugog* reda. Taj je tekst preuzet od Koncila koji kaže isto: »Stoga je nedjelja prvotan blagdan koji se ima predlagati i uporno preporučivati vjerničkoj pobožnosti (...) Neka joj se druga slavlja, osim doista najznačajnijih, ne pretpostavljaju, jer je ona temelj i jezgra čitave liturgijske godine« (SC 106). Tim je tekstom na prvo mjesto stavljeno svetkovanje Euharistije, a tek *na drugo* nedjeljni odmor. Ta je nauka, posve u skladu s naukom sv. Tome koja je pobijedila na Koncilu, protiv manjine Otaca.¹⁶

d) Govori se jasno o nedjeljnoj *dužnosti*: »Vjernici su dužni sudjelovati na misi«, dapače, od toga ih ispričava samo »težak razlog« (*gravis causa*). Podloga je tog teksta i opet Konstitucija o liturgiji Drugog vaticanskog sabora koja kaže opširnije: »Tog su se dana vjernici dužni sastati zajedno da slušaju Božju riječ i da sudjelujući kod Euharistije, obave spomen-čin muke, uskrsnuća i proslave Gospodina Isusa te da zahvaljuju Bogu, koji ih 'uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih nanovo rodi za živu nadu' (1 Pt 1, 3).« Ovdje je vrlo važno naglasiti da svrha obveze nije, dakle, da se »izvrši nedjeljna zapovijed« nego da vjernici proslave »vazmeno otajstvo«.

e) Novi Kodeks jasno formulira pravilo od *kakvih* poslova i službi treba da vjernik nedjeljom bude slobodan. *Tri* su momenta: ne dolaze u obzir poslovi koji bi priječili »dužno štovanje Boga«; ne kaže Kodeks »koji bi priječili da se ne pode na misu«, zahvaća širi duhovni horizont i pretpostavlja dublju mogućnost sabranja, molitve, sjedinjenja s Bogom; ne dolazi u obzir poslovi koji bi priječili »radost vlastitu danu Gospodnjem«; naravno i opet se u prvom redu radi o duhovnoj radosti zbog Kristove pobjede, imajući u vidu i druge duhovne dimenzije iste radosti; ne dolaze u obzir oni poslovi koji bi priječili »dužni odmor duha i tijela«. Time je jasno odbačena i vjekovna rasprava među teolozima o tzv. »ropskim« i »neropskim« poslovima (*opera servilia et non servilia*), koji se nisu smjeli ili jesu smjeli raditi u nedjelju. Ovdje je perspektiva posve drugog tipa, ne

¹⁶ S. Ih. 2—2, q. 122, a 4 ad 4.

više *sociološkog* kao kod »opera non servilia«, nego izrazito *duhovnog*, što posve odgovara praiskonskom značenju »počinka« u dan Gospodnji.

f) Kodeks, dalje, ne precizira vrstu poslova i službi, još manje navodi primjere. Naprotiv, prvi put u povijesti tog pitanja (koje poslove raditi ili ne raditi u nedjelju) Crkva stavlja zreloj kršćanskoj savjesti na *osobnu* odgovornost pred Bogom da prosudi *kakvi* su poslovi u konkretnoj situaciji određenog vjernika zapreka. Može se, naime, dogoditi da isti poslovi u drugoj situaciji ne priječe »dužno štovanje Bogu«, »radost vlastitu danu Gospodnjem« i »dužni odmor duha i tijela«. Može se također dogoditi da različiti vjernici iste poslove za sebe različito ocijene. Ovdje se ne radi ni o kakvom »subjektivnom moralu«, kojemu je Crkva popustila, nego o *mudroj* formulaciji *objektivne* norme, poštujući *savjest* vjernika u konkretnoj *situaciji*.

g) U tom smislu *duhovne* brige za vjernike, da im dan Gospodnji bude *susret* s Gospodinom, Crkva stavlja zadnji dio teksta tog poglavlja (c. 1248 § 2) u kojem želi da se vjernici na svaki način nedjeljom nađu u *zajedničkom* slavljenju, pa makar samo »u službi riječi« (što može privedi svaki upućeniji laik). Nije li ni to moguće, onda *zajednička* molitva »u obitelji«, ili, prema prikladnosti, »u obiteljskim skupovima« (prvi put u crkvenom zakonodavstvu susrećemo sličnu formulaciju!). Nije li ni to moguće, onda bar da se nađu sabrani u molitvi *svaki za sebe*, tj. »da posvete određeno vrijeme osobnoj molitvi«.

h) Premda je novi Kodeks pravna knjiga Crkve, ne dogmatička, liturgička ili duhovna, u njemu je dan Gospodnji ponovno dobio svoj *praoblik*; *duboko duhovni i teološki*, ne više u prvom redu samo juridički."

3. Za svršetak tri pitanja:

a) Ima li taj »autonomni« i »materijalizirani« današnji čovjek s kojim živimo i za kojeg radimo još *snage, smisla, živahnosti duha i vjere*

dana Gospodnjeg ili nedjelje, glasi:

¹⁷ Koncilski tekst kao *teološka podloga* teksta u novom Kodeksu o svetkovanju »Crkva svetkuje vazmeno otajstvo svakog osmog dana, koji se s pravom naziva danom Gospodnjim ili nedjeljom. To biva prema apostolskoj predaji koja potječe od samog dana uskrsnuća Kristova. Tog su se dana vjernici dužni sastati zajedno, da slušaju Božju riječ i da, sudjelujući kod Euharistije, obave spomen-čin muke, uskrsnuća i proslave Gospodina Isusa te da zahvaljuju Bogu koji ih 'uskrsnućem Isusa Krista od mrtvih nanovo rodi za živu nadu' (1 Pt 1,3). Stoga je nedjelja prvotan blagdan koji se ima predlagati i uporno preporučivati vjerničkoj pobožnosti, da bude i dan radosti i počinka od posla. Neka joj se druga slavlja, osim doista najznačajnijih, ne pretpostavljaju, jer je ona temelj i jezgra čitave liturgijske godine« (SC 106). Hrv. cit. prema: II VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*. Latinski i hrvatski, izd. KS, Zagreb 1970., str. 55; usp. H. MULLER, »De christifidelium obligatione Missae dominicali participandi sub aspectu canonico«, u *Periodica* 63 (1974.), 411–428; usp. O.H. PESCH, / *Dieci comandamenti*, Queriniana, Brescia 1978, 57–71; usp. J. MILIC LOCHMAN, *Faut-il encore parler des commandements?*, Cerf, Paris 1981., 67–84.

da nedjelju posveti sebi i Bogu u sebi, zajednici vjere i Kristu uskrsлом nazočnom među nama kao Glavi Crkve? Naše slavljenje Boga događa se *in Ipso* — u Njemu! Imamo li jakosti da taj dan *posve* oslobodimo za tu dubinsku duhovnu dimenziju, koja tvori sržnost našeg bića? Nije li nam i nedjelja isplanirana i isprogramirana kao i svaki radni dan? Hitnja, nedostatak vremena, i turizam u hitnji, nervozi, i sport, i automobil, i nesvršeni poslovi koje na brzinu završavamo, ploče koje nas ostavljaju rasi-jane — dopuštaju li nam još ikakva smirenja i vremena za nas same, za prave prijatelje, ili nam je sabranost uništena, a mi u toj zbrci živimo kao veliki otuđenici?

b) Naša djeca, mladež, ljudi u najboljoj dobi nemaju li već neki svoj *stav* prema vjeri i Crkvi, ako još s nama? Još su u Crkvi, ali ne osjećaju nikakvu potrebu da se nađu u zajednici vjere. Nedjelje, blagdani, mise, sakramenti ne govore im više ništa. Stječu uvjerenje da se može živjeti i neka »svoja vjera«, a da se ipak ostane kršćanin. Oni će se potužiti na »sakramentalnu rutinu« vjernika i na stotinu stvari koje ih »odbijaju«. Oni se negdje u dubini ipak zanose time što toliki napuštaju vjeru i praksu. Negdje se u dubini raduju što već desetljećima nema više obraćenika. Gdje su oni glasoviti konvertiti prvih desetljeća ovog stoljeća? Ne shvaćaju bilo kakav »propis« Crkve. Sve im je formalizam, plitkost i praznina. Imamo li načina da se susretnemo s tim našim sestrama i braćom? Možda oni od našeg *života* očekuju više negoli od riječi?¹⁸

c) Za takvim primjerima idu naša djeca i mladi. Ali gdje je *razlog* tome da dobar dio njih, koji ipak pohađaju vjeronauk, *ne shvaćaju* dan Gospodnji, da ne dolaze na misu? Samo izvanjski razlog — svi koje smo na početku predavanja iznijeli? Samo roditelji, škola, drugovi, društvo, dodatna zaposlenja i sve ostale rastresenosti? Samo mladenačka probuđena osjećajnost i bunt? Možda im ipak nismo uspjeli *teološki*, ne samo disciplinski i pravno, osvjetliti tu tajnu koja je u prvom redu njihova *vlastita* tajna, tajna njihove *osobe*. Kako će se izgraditi kao osobe. Je li stvaran njihov doživljaj Krista-Prijatelja, koji je tu nazočan, koji je Ljubav? Zašto nakon krizme konačno napuštaju Crkvu, izlaze iz onog »ostatka Izraelova« koji je Jahve pokazao proroku Iliji? Nema sumnje, zadatak nam je pretežak. Ali ne bojte se, imajte vjeru! »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio! I evo, ja sam s vama u sve dane — do svršetka svijeta« (Mt28,18—20).

¹⁸ K. RAHNER — K.H. WEGER, *Problemi di fede della nuova generazione*, Queriniana, Brescia 1982, 171—177 (tit. orig. *Was sollen wir noch glauben? Theologen stellen sich den Glaubensfragen einer neuen Generation*, Herder 1979.).

SONNTÄGLICHE EUCHARISTIEFEIER UND DIE PROBLEME DES HEUTIGEN MENSCHEN IM LICHT DES NEUEN KIRCHENRECHTS

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel gibt uns einen Einblick in die neuen Bestimmungen des Kirchenrechts (CIC, cc. 1246—1248) über das Feiern des Tages des Herrn. Im neuen Codex finden wir auf der *ersten* Stelle die Paschafeier und erst auf der *zweiten* Stelle die Bestimmung der Sonntagsruhe, wobei auch das persönliche Anwenden zum tragen kommt.

Der Verfasser hebt zunächst eine Reihe verschiedener subjektiver Ausreden, wirklicher und psychologischer Schwierigkeiten gegen das sonntägliche Eucharistiefiern hervor. Er bleibt jedoch nicht dabei stehen, sondern er versucht zu den letzten Wurzeln vorzudringen, weshalb der moderne gläubige Mensch den Tag des Herrn zu feiern nicht bereit ist, während der primitive Mensch an den Urfängen menschlicher Kultur bereits durch den symbolhaften Charakter der Welt- dinge zu Gott emporzusteigen vermochte. Der Autor kommt zu der Feststellung, dass der religiöse Symbolismus und der Sinn für das Transzendente wegen »zwei Häresien« — Idealismus und Marxismus — verworfen werden. Damit hat sich der Mensch den Weg zu Gott verbaut.

Wenn wir zu einer Erneuerung diesbezüglich kommen wollen, müssen wir zurück zu den Quellen gehen, bis zum »Entstehen des Sabbats«, bis zur »Reini- gung des Sabbats« von der pharisäischen Kasuistik (die Christus schon gemacht hat), bis zur »Entstehung« und »Geschichte« des Sonntags als des Tages des Herrn. Es werden hier nicht schon bekannte Sachen wiederholt, sondern es wird die Aufmerksamkeit auf den theologischen Kern des neuen Gesetzes, das die Ge- wissen der Menschen respektiert, gelenkt. Es folgen dann Textanalysen des neuen Codex und Vergleiche mit den theologischen Fundamenten, vor allem in der *Liturgiekonstitution* des II. Vatikanums (SC 106) und Interpretationen des Textes für die konkrete Praxis. Am Ende stehen drei katechetische Fragen: Was ist zu tun angesichts der allgemeinen »Blockierung« des modernen Menschen für das Sonntagsgebot? Rechnen wir mit dem subjektiven »Credo« vieler Gläubigen", die weiterhin in der Kirche bleiben wollen, aber auf ihre eigene Weise? Was soll man von den Jugendlichen denken und was tun, da sie zwar den Religionsunterricht besuchen, aber an der Sonntageucharistie nicht teilnehmen?